

AZƏRBAYCAN İQTİSADIYYATININ ƏSAS ÖZƏYİ KİMİ ENERJİ SİYASƏTİNİN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİ VƏ İNKİŞAFINDA ÜMUMMİLLİ LİDER HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ İLHAM ƏLİYEVİN MÜSTƏSNA XİDMƏTLƏRİ

Könül KƏRİMOVA

konultelmanqizi@mail.ru

*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyinin tabeliyində
2 saylı Sumqayıt regional "ASAN xidmət" mərkəzi
Sumqayıt, Azərbaycan*

Xülasə. Təqdim edilən məqalədə Azərbaycan iqtisadiyyatının əsas təməlini təşkil edən enerji siyasətinin qurulması və inkişafında ümummilli lider Heydər Əliyevin rolu, həmçinin bu siyasətin davamlı şəkildə genişləndirilməsində müstəsna xidmətləri olan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin ölkə və xalq qarşısında bu sahədə olan fəaliyyətləri göstərilmişdir. Azərbaycanın enerji siyasəti ümumilikdə 3 hissəyə ayrılaraq təhlil edilmiş, həmçinin enerji siyasətinin dünəni, bu günü və sabahı qısa şəkildə əks etdirilmişdir.

Açar sözlər: enerji siyasəti, neft, qaz, yaşıl enerji, iqtisadiyyat, enerji təhlükəsizliyi

EXCLUSIVE SERVICES OF THE NATION-WIDE LEADER HEYDAR ALIYEV AND THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN ILHAM ALIYEV IN REALIZATION AND DEVELOPMENT OF ENERGY POLICY AS A CORE FOUNDATION OF THE ECONOMY OF AZERBAIJAN

Konul KARIMOVA

Abstract. The presented article shows the role of the national leader Heydar Aliyev in the establishment and development of the energy policy which is the main foundation of the economy of Azerbaijan, as well as the exceptional services of the President of the Republic of Azerbaijan, Ilham Aliyev, who have exceptional services in the continuous expansion of this policy. The energy policy of Azerbaijan was divided into 3 parts and analyzed, as well as the yesterday, today and tomorrow of the energy policy were briefly reflected.

Keywords: energy policy, oil, gas, green energy, economy, energy security

ИСКЛЮЧИТЕЛЬНЫЕ ЗАСЛУГИ ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОГО ЛИДЕРА ГЕЙДАРА АЛИЕВА И ПРЕЗИДЕНТА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ ИЛЬХАМА АЛИЕВА В РЕАЛИЗАЦИИ И РАЗВИТИИ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ КАК ОСНОВНОГО ЯДРА ЭКОНОМИКИ АЗЕРБАЙДЖАНА

Кёнуль КАРИМОВА

Аннотация. В представленной статье показаны роль общенационального лидера Гейдара Алиева в становлении и развитии энергетической политики, которая является основным фундаментом экономики Азербайджана, а также исключительные заслуги Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева, который имеет исключительные заслуги в постоянном расширении этой политики. Энергетическая политика Азербайджана была разделена на 3 части и проанализирована, а также кратко отражены прошлое, настоящее и будущее энергетической политики.

Ключевые слова: энергетическая политика, нефть, газ, зеленая энергетика, энергетическая безопасность

Giriş

Məqaləmi ümummilli lider Heydər Əliyevin bir ifadəsi ilə başlamaq istəyirəm: “Azərbaycanın enerji potensialı bütün dünyada iqtisadi sıçrayış üçün təsirli stimula ola bilər!” Bu gün dünya dövlətlərinin böyük əksəriyyətinin iqtisadiyyatında enerji təhlükəsizliyi və digər ölkələrdən enerji asılılığının azaldılması məsələsi xüsusi yer tutur. Hazırda Azərbaycanın böyük bir qitənin etibarlı enerji təchizatçısı rolunu oynaması vaxtilə ümummilli lider Heydər Əliyevin formalaşdırdığı, bünövrəsi isə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən inkişaf etdirilən və davamlı nailiyyətlərlə zənginləşdirilən enerji təhlükəsizliyi kursunun töhfəsidir. Azərbaycanın geosiyasi çəkisini artıran və beynəlxalq miqyasda böyük marağı təmin edən bu siyasət bir çox dünya ölkələri üçün örnək enerji təhlükəsizliyi modelidir. Bu gün Azərbaycan enerji böhranı yaşamır və enerji müstəqilliyini tam təmin edib. Həm neft, həm qaz, həm də elektrik enerjisi ixracatı ilə Azərbaycan bir çox ölkələrin enerji təhlükəsizliyinə töhfə verməkdədir.

Ölkəmizin enerji səmərəliliyi siyasəti 1996-cı ildə "Enerji resurslarından istifadə haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun qəbul edilməsi ilə həyata keçirilməyə başlanıb. 9 iyul 2021-ci ildə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 94-cü maddəsinin I hissəsinin 11-ci bəndinə uyğun olaraq enerji resurslarından səmərəli istifadə və enerji effektivliyi sahəsində dövlət siyasətinin hüquqi, təşkilati və iqtisadi əsaslarını müəyyən etmək və bu sahədə dövlət orqanlarının (qurumlarının), fiziki və hüquqi şəxslərin fəaliyyətini və onların arasında yaranan münasibətləri tənzimləmək məqsədilə “Enerji resurslarından səmərəli istifadə və enerji effektivliyi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edilmişdir (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin saytı).

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 29 may tarixli 2918 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyasında göstərilmiş məqsədə çatmaq üçün bazar iqtisadiyyatı şəraitində sağlam rəqabəti təmin edən səmərəli dövlət tənzimləməsi, enerjiden səmərəli istifadə edən və yüksək əlavə dəyər yaradan ixrac yönümlü iqtisadiyyata transformasiya və sosial-iqtisadi sahələrin inkişafına kompleks yanaşma prinsiplərinin əsas tutulacağı qeyd edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasında kommunal xidmətlərin (əhalinin elektrik və istilik enerjisi, su və təbii qazla təminatı) inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi ilə müəyyənləşdirilmişdir ki, sənəd 2020-ci ilədək strateji baxışı, 2025-ci ilədək olan dövr üçün uzunmüddətli baxışı və 2025-ci ildən sonrakı dövr üçün hədəf baxışı əhatə edir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2014-cü il 11 aprel tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasının Energetika Nazirliyi haqqında Əsasnamə"yə "Enerji resurslarından istifadə haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 17 noyabr 1996-cı il tarixli 512 nömrəli Fərmanına uyğun olaraq enerji səmərəliliyi sahəsində dövlət siyasətini Azərbaycan Respublikasının Energetika Nazirliyi həyata keçirir.

Hazırda Azərbaycanın enerji ölkəsi kimi inkişafında yeni mərhələ başlanıb. Bu mərhələdə ölkəmizin Avropanın enerji təchizatındakı strateji rolu bir çox mənbələr hesabına daha da güclənəcək. Bu, ilk növbədə Cənub Qaz Dəhlizinin genişləndirilməsi və təbii qazın tədarükünün artırılması ilə mümkün olacaq. Eyni zamanda, elektrik enerjisinin, xüsusilə “yaşıl enerji”nin ixracı, Azərbaycanın daha bir dəhliz – “yaşıl enerji” dəhlizinin də əsas resurs

mənbəyi olması hesabına reallaşacaq.

Günün tələblərinə uyğun olaraq ölkəmizin neft-qazdan sonra bərpa olunan mənbələrə əsaslanan elektrik enerjisindən istifadəsi ətraf mühiti qorumaq baxımından “təmiz enerji” mənbələrindən istifadəni zəruri edir. Digər tərəfdən isə enerji böhranı dövründə diversifikasiya zərurəti bu enerji növünə global miqyasda ehtiyacı artırır. “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər”də “təmiz ətraf mühit və “yaşıl artım” ölkəsi” beş prioritetdən biri kimi müəyyənləşdirilmiş və “2022 – 2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası”nda çox mühüm tədbirlər təsbit edilmişdir. Həmçinin Azərbaycan Prezidentinin global çağırışlara və müasir inkişaf tendensiyalarına uyğun strateji yanaşmasının məhsulu olan azad edilmiş ərazilərin “yaşıl enerji” zonası konsepsiyası əsasında inkişafı da bu prosesləri təşviq edir.

Ümumilikdə, Azərbaycan iqtisadiyyatının təməlini təşkil edən enerji siyasətini qruplaşdırsaq, onu neft, qaz və yaşıl enerji kimi üç əsas hissəyə ayırmaq mümkündür.

1. “Əsrin müqaviləsi”nin enerji siyasətində əhəmiyyəti

Azərbaycanın zəngin neft və qaz ehtiyatları ölkəmizin 1991-ci ildə müstəqilliyini bərpa etdikdən sonrakı dövrdə dirçəlişini təmin etmişdir. 1994-cü ildə ulu öndər Heydər Əliyevin uzaqgörən siyasətinin nəticəsində Azərbaycanın təbii karbohidrogen ehtiyatlarının hasilatı və dünya bazarına çıxarılması ilə bağlı “Əsrin müqaviləsi”nin imzalanması sosial-iqtisadi inkişafı, əhalinin həyat şəraitinin yaxşılaşması ilə bərabər, ölkədə yeni texnologiyaların tətbiqinə, ordunun müasir silahlarla təchizatına və hərbi qüdrətimizin artırılmasına da səbəb olmuşdur.

Neft və qaz amilinin gətirdiyi böyük hərbi-iqtisadi dividendlər 44 günlük Vətən müharibəsinin gedişində bütövlüyümüzün təmin edilməsində, həmçinin postmünaqişə dövründə başlanmış genişmiqyaslı bərpa-quruculuq işlərində də özünü bariz şəkildə göstərmiş. Bu gün Azərbaycan heç bir beynəlxalq təsisatdan yardım almadan işğaldan azad etdiyi əraziləri dirçəldir, kommunikasiyaları və infrastrukturunu bərpa edir, məcburi köçkünlərin öz doğma yurdlarına qayıdışını sürətləndirir. Azərbaycan öz imkanlarını nümayiş etdirir və həmin əraziləri cəlbədicə hala gətirir. Son illərdə Azərbaycan beynəlxalq arenada özünün siyasi və iqtisadi çəkisinə görə əhəmiyyətli yeri tutur.

Müstəqillik şəraitində iqtisadiyyatımızı düzgün inkişaf etdirməyi, öz sərvətlərimizdən səmərəli istifadə etməklə dövlətçiliyimizi möhkəmləndirməyi həm siyasi-mənəvi, həm də maddi qazanclar əldə etməklə xalqın həyat səviyyəsini yaxşılaşdırmağı əsas şərt sayan ümummilli lider Heydər Əliyev isə deyirdi: “Müstəqillik ona görədir ki, biz öz taleyimizin sahibi olaq, öz sərvətlərimizin sahibi olaq və bu sərvətlərdən istifadə edərək xalqımız daha yaxşı yaşasın”. 1995 – 1996-cı illər ərzində iqtisadiyyatın dirçəldilməsi və struktur dəyişikliklərin aparılması məqsədilə iki hökumət proqramı uğurla icra edildi. İqtisadiyyatımızın özəyini təşkil edən və ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən işlənib hazırlanan neft strategiyasının uğurla həyata keçirilməsi 31 illik müstəqillik tarixinə malik olan gənc Azərbaycan dövlətinin iqtisadi qüdrətini və beynəlxalq nüfuzunu gücləndirmişdir.

Çətin siyasi və iqtisadi şəraitdə imzalanan “Əsrin müqaviləsi” Azərbaycanın iqtisadi inkişafının təməlini qoyub. “Əsrin müqaviləsi”nin imzalanmasında, danışıqlar prosesində, yeni neft strategiyasının hazırlanması və uğurla həyata keçirilməsində ən fəal iştirakçılardan olan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin bütün fəaliyyətinin mərkəzində özünün yığcam şəkildə ifadə etdiyi belə bir möhkəm ideya durur: “Bizim məqsədimiz təkcə

neft hasil etmək, onu nəql etmək, bundan vəsait əldə etməkdən ibarət deyildir. Bizim məqsədımız neftdən gələn bütün mənfəətləri həm siyasi, həm iqtisadi, həm də başqa mənfəətləri Azərbaycan xalqının gələcək mənafeyinə, rifahına yönəltməkdən ibarətdir". Onun iştirakçısı olduğu saysız-hesabsız görüş və danışıqlar məhz bu deviz altında keçirilirdi. 1994-cü il sentyabrın 20-də Bakıda Gülistan sarayında Xəzərin Azərbaycan sektorundakı "Azəri", "Çıraq", "Günəşli" yataqlarının dərin su qatlarındakı neftin birgə işlənməsi haqqında "məhsulun pay bölgüsü" tipli müqavilə imzalandı. Müqavilə öz tarixi, siyasi və beynəlxalq əhəmiyyətinə görə "Əsrin müqaviləsi" adlanmış, təxminən 400 səhifə həcmində və 4 dildə öz əksini tapmışdır. "Əsrin müqaviləsi"ndə dünyanın 8 ölkəsinin (Azərbaycan, Amerika Birləşmiş Ştatları (ABŞ), Böyük Britaniya, Rusiya, Türkiyə, Norveç, Yaponiya və Səudiyyə Ərəbistanı) 13 ən məşhur neft şirkəti ("Amoko", "BP", "MakDermott", "Yunokal", "ARDNŞ", "LUKoyl", "Statoyl", "Ekson", "Türkiyə Petrolları", "Penzoyl", "İtoçu", "Remko", "Delta") iştirak etmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev "Əsrin müqaviləsi" haqqında danışarkən qeyd etmişdir ki, "Əsrin müqaviləsi"nin Azərbaycan tarixində xüsusi yeri vardır və Azərbaycanın müstəqil ölkə kimi yaşamasında bu rol əvəzolunmazdır. O vaxt bizim nə imkanlarımız var idi, nə də vəsaitimiz. Ölkədə sənaye sahəsində hələ ki, tənəzzül yaşanırdı, iqtisadiyyat, demək olar ki, çökmüşdü. Müstəqil ölkə üçün yaşamaq çox çətin idi. Müstəqilliyimiz, demək olar ki, şübhə altında idi. Məhz o çətin illərdə Azərbaycana investisiyalar gətirmək, Azərbaycanı dünya birliyinə etibarlı tərəfdaş kimi təqdim etmək, xarici investorlar üçün münbit şərait yaratmaq, eyni zamanda, Azərbaycanın dövlət maraqlarını tam şəkildə qorumaq böyük siyasi təcrübə, bilik və məharət tələb edirdi. "Əsrin müqaviləsi"nin imzalanması böyük siyasi cəsarət tələb edirdi. Ancaq ümummilli lider Heydər Əliyevin qətiyyəti və Azərbaycan xalqının dəstəyi ilə biz buna nail ola bilmişik" (Xalq qəzeti, 2021).

"Əsrin müqaviləsi"nin ilk günlərindən başlayaraq Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat şirkəti yaradıldı və təsdiq olunmuş vahid proqram üzrə Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti (ARDNŞ) ilə birgə işlərə başlandı. Bu saziş sonradan dünyanın 19 ölkəsinin 41 neft şirkəti ilə 32 sazişin imzalanması üçün yol açdı. "Əsrin müqaviləsi" həm karbohidrogen ehtiyatlarının miqdarına, həm də qoyulan sərmayələrin həcminə görə dünyada bağlanan ən iri sazişlər siyahısına daxil olmuşdur. İmzalanmış neft sazişləri üzrə Azərbaycanın neft sənayesinin inkişafı üçün nəzərdə tutulmuş 64 mlrd. ABŞ dolları investisiya qoyuluşunun 57,6 mlrd.-ı dəniz yataqlarının mənimsənilməsinə və perspektivli strukturlarda axtarış-kəşfiyyat işlərinin aparılmasına yönəldilmişdir.

Azərbaycan rəsmiləri və geoloqları ölkənin quruda və dənizdə kəşf edilmiş neft ehtiyatlarının miqdarını 1 – 1,5 mlrd. ton (təxminən 7 – 11 mlrd. barel), ehtimal edilən miqdarını isə 2 – 3 mlrd. ton (14 – 21 mlrd. barel) və daha çox olduğunu söyləyirlər. "BP" şirkətinin 2010-cu ilə olan dünya energetikasının illik statistik icmalında və ABŞ mənbələrində Azərbaycanın sübut olunmuş neft ehtiyatlarının həcmi 7 mlrd. barel (1 mlrd. tondan artıq), qaz ehtiyatları isə 1,3 trln. kubmetr səviyyəsində göstərilir. Bu rəqəmləri Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti də təsdiq edir (Həsənov, 2016).

"Əsrin müqaviləsi"nin həyata keçirilməsinə başlanan vaxtdan Azərbaycan iqtisadiyyatında dönüş yarandı və böyük işlərə başlandı. Birinci növbədə 1995-ci ildə ilkin neft hasilatı layihəsi çərçivəsində "Çıraq-1" özülü qərb standartlarına uyğun olaraq bərpa olundu. 1997-ci ildə "Çıraq" yatağından neft hasilatına başlanıldı.

1999-cu ilin dekabrında Azərbaycanın mənfəət nefti ilə doldurulmuş ilk tankeri dünya bazarlarına çıxarıldı. Bu neftin satışından əldə edilən valyuta ümummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən yaradılmış Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fonduna daxil olur və xalqa fayda verirdi. Şimal istiqamətindəki uzunluğu 231 km, diametri 720 mm olan Bakı – Novorossiysk neft kəmərinin Azərbaycan hissəsi bərpa və inşa edilmiş, ilk dəfə 25 oktyabr 1997-ci ildə Azərbaycan nefti Novorossiysk limanına (Rusiya Federasiyasına) nəql olunmuşdur. Kəmərin illik nəqletmə gücü 6,1 mln. tondur. Qərb istiqamətində uzunluğu 837 km, diametri 530 mm olan Bakı – Supsa boru kəməri inşa edilərək 17 aprel 1999-cu ildə işə salınmışdır.

1999-cu ilin noyabrında Türkiyənin İstanbul şəhərində keçirilmiş ATƏT-in Sammitində ABŞ, Türkiyə, Azərbaycan, Gürcüstan, Qazaxıstan və Türkmənistan prezidentləri tərəfindən “Bakı – Tbilisi – Ceyhan (BTC) Əsas İxrac Neft Kəmərinin çəkilişi haqqında dövlətlərarası müqavilə” imzalanmışdır.

2. Enerji siyasəti yeni mərhələdə

2002-ci il sentyabrın 18-də Bakıda, Səngəçal terminalında ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin, Türkiyə və Gürcüstan prezidentlərinin iştirakı ilə BTC ixrac neft kəmərinin təməl daşı qoyulmuş və tikintisinə başlanmışdır. 2006-cı il iyulun 13-də isə Türkiyənin Ceyhan şəhərində XXI əsrin ən böyük enerji layihəsi olan Heydər Əliyev adına BTC əsas ixrac boru kəmərinin təntənəli açılış mərasimi keçirildi. 2006-cı ildə BTC əsas ixrac neft, 2007-ci ilin əvvəlində isə Bakı – Tbilisi – Ərzurum qaz kəmərlərinin işə düşməsi respublikamızın dünya enerji bazarındakı rolunu əhəmiyyətli dərəcədə möhkəmləndirmişdir.

2010-cu ildə “Çıraq” neft layihəsinə sanksiya verilməsinə dair qətnamə imzalanmışdır. “Çıraq” neft layihəsi üzrə 6 mlrd. dollar dəyərində işlənmə planına başlanılması ilə yeni, eyni zamanda böyük investisiya layihəsinin ölkəmizin neft tarixinə daxil olmasına yol açıldı. “Qərbi Çıraq” adlanan bu layihə “Azəri – Çıraq – Günəşli” (AÇG) yataqlar blokunda neft hasilatını sabitləşdirməyə və layların neft verimini maksimuma çatdırmağa yardım edəcəkdir. Platformanın layihə gücü gündəlik 25 min ton neft və 6,5 mln. kubmetr qaz təşkil edir.

2014-cü ilin sentyabrında “Əsrin müqaviləsi”nin 20-ci ildönümündə Səngəçal terminalında “Cənub Qaz Dəhlizi” layihəsinin təməli qoyulmuşdur.

2017-ci ilin sentyabrında “Əsrin müqaviləsi”nin 23-cü ildönümündə Bakıda AÇG yataqlar blokunun işlənməsi üzrə Hasilatın Pay Bölgüsünün düzəliş edilmiş və yenidən tərtib olunmuş sazişi (PSA) imzalandı. Yenilənmiş sazişlə “Əsrin müqaviləsi”nin müddəti 2050-ci ilədək uzadıldı.

2017-ci ilin noyabrında Azərbaycanda iki mlrd. ton neft hasil olunması münasibətilə təntənəli mərasim keçirilib. Bütövlükdə çıxarılmış 2 mlrd. ton neftin təxminən 700 mln. tonu müstəqillik dövründə hasil edilmişdir.

2018-ci il mayın 29-da Səngəçal terminalında Cənub Qaz Dəhlizinin, iyunun 12-də isə Türkiyədə Trans – Anadolu qaz boru kəmərinin (TANAP) rəsmi açılış mərasimlərinin keçirilməsi Azərbaycan dövlətinin balanslaşdırılmış xarici siyasətinin qələbəsi olmaqla bərabər ölkəmizin dünyadakı, xüsusilə də böyük dövlətlər arasındakı siyasi gərginliklərdən kənarda qalmaqla öz iqtisadi maraqlarını təmin etməsinə səbəb oldu. Qərbin Rusiyaya qarşı tətbiq etdiyi siyasi və iqtisadi sanksiyalar onun Avropa bazarlarındakı hegemonluğuna son qoymaqla bərabər, “qoca qitə”nin Azərbaycan neft və qazına tələbatını artırmış oldu. Ona görə də bu gün

Avropa üçün Azərbaycan qazı bir ümid yeridir. Məhz bu səbəbləri nəzərə almaqla deyə bilərik ki, Avropa artıq Azərbaycanla nəinki geniş əməkdaşlıq edir, hətta ölkəmizin iqtisadi şərtləri ilə hesablaşır.

Cənub Qaz Dəhlizinin əsas məqsədi “Şahdəniz” qaz-kondensat yatağının istismarının ikinci mərhələsi zamanı hasil edilən təbii qazın genişləndirilmiş Cənubi Qafqaz Boru Kəməri, TANAP və TAP vasitəsilə Türkiyəyə və Cənubi Avropaya ixracını təmin etməkdir.

“Şahdəniz” layihəsinin tammiqyaslı işlənməsinin 2-ci mərhələsi olan “Şahdəniz Mərhələ 2” layihəsi Azərbaycan qazını Avropa və Türkiyəyə çatdıran nəhəng bir layihə olmaqla, Cənub Qaz Dəhlizi vasitəsilə Avropa bazarlarına qaz təchiz etməklə, qazın təchiz edildiyi region və ölkələrin enerji təhlükəsizliyini artırır. 2012-ci il iyunun 27-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevlə Türkiyənin Baş naziri Rəcəb Tayyip Ərdoğan TANAP-la bağlı müqavilə imzalayıb. 2014-cü il sentyabrın 20-də Cənub Qaz Dəhlizinin təməli qoyulub. 17 mart 2015-ci ildə Türkiyənin Qars şəhərində TANAP-ın təməlqoyma mərasimi keçirilib və boru kəmərinin inşasına başlanılıb. 2016-cı il mayın 17-də Yunanistanın Saloniki şəhərində TAP-ın təməlqoyma mərasimi keçirilib və boru kəmərinin inşasına başlanılıb. 29 may 2018-ci il tarixində Bakıda Cənub Qaz Dəhlizinin, 12 iyun 2018-ci il tarixində isə Əskişəhərdə bu dəhlizin mühüm hissəsi olan TANAP-ın açılışı olub. 30 iyun 2018-ci ildə ilk kommersiya qazının TANAP vasitəsilə Türkiyəyə nəqlinə başlanılıb. 30 noyabr 2019-cu ildə TANAP-ın Avropa ilə birləşən hissəsinin açılış mərasimi keçirilib. Azərbaycan təbii qazının 31 dekabr 2020-ci ildə TAP vasitəsilə Avropa bazarına tədarükünə başlanılıb (Azərbaycan Energetika Nazirliyi).

3. “Yaşıl enerji” enerji siyasətinin tərkib hissəsi kimi

“Yaşıl enerji” isə bu gün Azərbaycanın müasir enerji siyasətinin vacib tərkib hissəsinə çevrilməkdədir. Azərbaycanın “yaşıl” artım ölkəsinə transformasiyasında ağırlıq mərkəzi əsasən, Xəzər dənizi ilə yanaşı “yaşıl enerji” zonası kimi Qarabağ və Şərqi Zəngəzurun üzərinə düşür. Bu geostrateji əhəmiyyətli məkanlar Azərbaycanın həm də “yaşıl enerji” istehsalı və ixracının mənbələri qismindədir. Xüsusilə işğaldan azad edilmiş ərazilərdə 2022 – 2026-cı illərdə “yaşıl enerji” zonasının yaradılması üzrə çoxistiqamətli tədbirlərlə ölkəmizdə bərpa olunan enerjinin inkişafı geniş vüsət alır. Bu konsepsiya investorlar da daxil olmaqla hər kəs üçün bu bölgəni ekoloji cəhətdən təmiz enerji ilə təchiz edəcək böyükmiqyaslı fəaliyyətin aydın mənzərəsini yaradır. Burada kiçik su elektrik stansiyalarının bərpası, Laçın və Kəlbəcərdə külək elektrik stansiyasının inşasına xarici investisiyanın cəlbi başlıca prioritetlərdəndir.

Cəbrayıl rayonu ərazisində Araz çayı üzərində 140 MVt gücündə “Xudafərin” və “Qız Qalası” hidroqovşaqları və su elektrik stansiyalarının tikintisi və istismarı üzrə işlər davam etdirilir. Hazırda hər iki hidroqovşağa aid bəndlərin tikintisi başa çatıb. Su elektrik stansiyalarının beynəlxalq tenderlər keçirilməklə tikintisi nəzərdə tutulur. Bu layihələrin istismara verilməsi təkcə Azərbaycana illik 358 mln. kVt elektrik enerjisi istehsalı, mövcud 252 min hektar torpaq sahəsi üzrə suvarmanın yaxşılaşdırılması və 12 min hektar yeni əkin sahələrinin suvarılması imkanı yaradacaq (Azərbaycan Energetika Nazirliyi).

Enerji böhranı dövründə bir çox ölkələrdən fərqli olaraq Azərbaycan “yaşıl enerji”, enerji keçidi ilə bağlı planlarını nəinki təxirə salmadan gerçəkləşdirir, həm də 2050-ci ildə istixana qazı emissiyalarını 40 % azaltmaq kimi yeni hədəflərə doğru da inamla irəliləyir. Enerjinin

ötürülməsi, paylanması ən effektiv və "ağıllı" sistemlərdən, istilik, soyutma və isti su təchizatında, həmçinin küçə və yolların işıqlandırılmasında "yaşıl" texnologiyalardan, elektrik nəqliyyat vasitələrindən istifadə, elektrik doldurma məntəqələrinin, tikililərin damında günəş panellərinin quraşdırılması, enerji səmərəliliyi kimi çoxşaxəli məsələlər əhatə olunur. Məsələn, "yaşıl enerji" zonası konsepsiyasına uyğun olaraq Zəngilan rayonunun Ağalı kəndində artıq "Ağıllı kənd" layihəsi çərçivəsində küçələrin ağıllı işıqlandırılması, isti və soyuqadavamlı ekoloji evlərin inşası, məişət tullantılarının idarə olunması, günəş panellərinin quraşdırılması, bioqaz enerjisindən istifadə həyata keçirilir.

Nəticə

Məqalənin sonunu nəticə olaraq Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 10 yanvar 2023-cü ildə yerli televiziya kanallarına müsahibəsi zamanı Xəzər televiziyaşının əməkdaşı Nigar Mahmudovanın cənab Prezidentə ünvanlandığı sualı "...Siz Azərbaycanın enerji potensialına tələbatın artması və bunların bizim üçün yeni imkanlar açmasını qeyd etdiniz. Hansı yeni imkanlar açır? Yəqin ki, sadəcə iqtisadi deyil, həm də Azərbaycanın siyasi cəhətdən gücləndirilməsindən söhbət gedir.." və cənab Prezidentin həmin suala cavabı ilə bitirmək istəyirəm "...Rumıniyanın xahişi əsasında artıq yanvar ayında biz Rumıniyaya qaz ötürməyə başlamışıq. Çünki il ərzində Rumıniyanın energetika naziri 2 dəfə Azərbaycana gəldi. Rusiya – Ukrayna konflikti başlayandan sonra 10-dan çox ölkədən bizə müraciətlər daxil olur. Həm o ölkələrdən ki, indi qazımızı alırlar və istəyirlər əlavə qaz təchizatı təmin edilsin, həm də o ölkələrdən ki, indiyədək heç vaxt bizdən qaz almamışlar, indi onlar da bu proqrama qoşulmaq istəyirlər. Təbii ki, burada Azərbaycanın rolu artır və biz də bundan istifadə etməliyik. İndi dünyada enerji siyasəti ümumi geosiyasi vəziyyətlə tamamilə vəhdət təşkil etdiyi üçün bu amili inkar etmək olmaz. Bizim həm iqtisadi, həm də siyasi önəmimiz artır və əgər avropanı qidalandıran qaz kəmərlərinə baxsaq, görürük ki, sayları o qədər də çox deyil. Nəzərə alsaq ki, bizim çox böyük resurs bazamız var, artıq infrastrukturumuz var və Avropa İttifaqı ilə təkə energetika sahəsində yox, bütün sahələrdə fəal əməkdaşlığımız var, diqqət Azərbaycanın üzərinə yönəlir (Əliyev, 2023).

Ədəbiyyat siyahısı

Azərbaycan Respublikasının Energetika Nazirliyinin rəsmi sahifəsi. <https://minenergy.gov.az/>

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin rəsmi sahifəsi. <https://president.az/>

“Enerji resurslarından səmərəli istifadə və enerji effektivliyi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu”. 9 iyul 2021-ci il.

Əliyev İ. İnkişaf məqsədimizdir. (2023) 125-ci kitab, Bakı.

Xalq qəzeti. 19 sentyabr, 2021-ci il.

Xəzər – Qara Dəniz hövzəsi və Cənubi Qafqazın geoiqtisadiyyatı: Azərbaycanın enerji siyasəti. (2016) Bakı.